

Myter och rykten i det stora kriget

I år är det 100 år sedan det första världskriget bröt ut. **Peter Olausson** beskriver ett antal skrönor av vilka flera gått igen i olika krig.

NÄR VI VILL VETA mer än vi kan veta så utvecklas olika former av kollektiva fantasier för att fylla tomrummet — rykten, vandringsägnar och faktoider. Och sällan, om någonsin, är den allmänna fantasin lika aktiv och likriktad som under krig, när alla funderar över och diskuterar samma svårutredda frågor. Redan det första världskrigets första månader bjuder på en rik provkarta av faktoider, vandringsägnar och rykten.

PÅ KRIGETS TRÖSKEL

I månadsskiftet juli-augusti 1914 höll det stora kriget på att bryta ut. Det var dagar av spänning, oro och en överväldigande, oöverskådlig mängd rykten. I stort sett vad som helst kunde påstås; lät det tillräckligt intressant för-

medlades det vidare utan att kontrolleras, många gånger utan att ens kunna kontrolleras.

Som vanligt i sådana tider bredde en epidemi av "spionitis" ut sig: spioner, sabotörer och kollaboratörer upptäcktes precis överallt, om man ska tro allt som skrevs. En del av de rapporterade spionerna kan naturligtvis ha varit äkta. Åtskilliga torde ha varit tidningsankor, men i den allmänna hysterin var det många som greps och även avrättades på hur lösa grunder som helst.

Även i länder som inte berördes direkt var ryktesspridningen vild. I svenska tidningar kunde man läsa att ryssen hade landstigit på Gotland, tyska kanonbåtar beskjutit Köpenhamn och Uddevalla, liksom att ryska kanonbåtar beskjutit Härnösand. De tyska och ryska flottorna hade utkämpat ett sjöslag vid Åland. De tyska och brittiska flottorna hade utkämpat ett sjöslag i Nordsjön. Tyskland hade krävt att Sverige skulle gå med på deras sida. Den ene kungen och kejsaren efter den andre hade mördats. Och så vidare ...

I de krigförande länderna var ryktena naturligtvis ännu fler och intensivare. Samtidigt hämmades såväl spridningen som dokumentationen av att deras tidningar inte kunde trycka vad som helst. Flera av länderna hade en lång tradition av en mer eller mindre kontrollerad press, och vid krigsutbrottet fick samtliga en censur som såg till att bara "goda" nyheter, eller åtminstone inte alltför dåliga och moraldämpande, släpptes igenom. När sådana källor återger uppgifter så är källäget knivigt på flera sätt; är detta ett faktiskt rykte som censorerna ansåg patriotiskt välgörande, eller är det inplanterad propaganda?

Även uteblivna nyheter kan vara av intresse. I augusti

En karta som var passé redan när den publicerades den 4 augusti 1914. Vid det laget hade Luxemburg och Belgien invaderats, Storbritannien förklarat krig och Italien dragit sig ur.

1914 klagade franska ministrar på att de hade bättre koll på de tyska truppörelserna än de egna. Det återspeglade det militära läget; i detta fall var inga nyheter om den franska armén lika med dåliga nyheter. (Ett senare exempel på icke-publicering är spanska sjukan; den fick inte sitt namn för att den kom från Spanien men väl för att de första rapporterna om den publicerades 1918 i det ej krigförande landet.)

Bland de bevarade tyska förkrigsryktena, från de dagar då kriget ännu stod och vägde, återfinns historien om 18 franska officerare (ibland var de 80) som iförda prussiska uniformer försökt att ta sig över gränsen men motats bort.

En annan spridd och närliggande historia gällde guldbilarna, *Goldautos*. Dessa sades vara lastade med guld och kördes av franska officerare genom Tyskland till deras vapenbroder Ryssland. Det finns belägg för att åtminstone 28 personer avrättades för detta eventuella brott. Den verklighet som inspirerade ryktet utgjordes av det mycket stora, och för Tyskland mycket irriterande, stöd som Frankrike gett Ryssland i årtal.

En verklig klassiker i mytsammanhang rör förgiftade brunnar. Om sådana berättades i preussiska Schneidemühl, idag polska Piła: två ryssar och en fransos sköts sedan de, enligt uppgift, försökt att smitta dricksvattnet med kolera.

Mer eller mindre påhittade uppgifter om direkta angrepp cirkulerade naturligtvis. Att britterna skulle invadera landets Nordsjökust hörde till de uppgifter som hade åtminstone en viss koppling till verkligheten eftersom sådana planer verkligen funnits. Att franska luftskepp fällt bomber över Nürnberg var däremot ett rent påhitt, liksom att serbiska soldater på ett ångfartyg i Donau skulle ha skjutit mot österrikisk-ungerska trupper på andra sidan gränsloden. Ett exempel som i jämförelse ser högst obetydligt ut rör en tågsändning med spannmål som skulle till Tyskland men enligt uppgift beslagtogs i Belgien. Tre av dessa påståenden var direkt inblandade i utvecklingen: Bombningen av Nürnberg togs med i den tyska krigsförklaringen mot Frankrike, skottlossningen vid Donau togs med i Österrike-Ungerns krigsförklaring mot Serbien, och spannmålståget var ett skäl som Tysklands utrikesminister på en direkt fråga angav som skäl för att invadera Belgien.

Att en sändning med spannmål skulle ha minsta kopp-
ling till en fullskalig invasion är en tanke som är omöjlig
i fredstid, men som i krigstid kan läggas fram av en fullt
fungerande person som om den vore allvarligt menad. Det
är ett utmärkt exempel på hur skillnaden mellan sant och
falskt blir suddigare och mindre relevant i krigets skugga.

BELGIEN

Kriget på västfronten inleddes när Tyskland invaderade
Belgien. Det var också här krigets mytbildning blommade
upp ordentligt.

Den mest ödesdigra sortens rykte gällde så kallade
franc-tireurs, ”friskyttar”. Sådana hade tyskarna stiftat
bekantskap med under det i övrigt konventionella kriget
mot Frankrike 1870–71, och många hade personliga min-
nen av detta inslag av gerillakrig. Dessutom hade ledning-
en ett pressat tidsschema att tänka på. Enligt de detaljera-
de planerna skulle Paris erövras på sex veckor räknat från
krigsutbrottet, varefter
man skulle vända sig
mot Ryssland. Varje
försening, varje litet
hinder på vägen kunde
ha förödande conse-
kvenser — och Bel-
gien, vars krigsmakt
var ett skämt jämfört
med den tyska, hade
visat sig vara en något
hårdare nöt än någon
förväntat sig.

**Guldbilarna
sades vara lastade
med guld och
kördes av franska
officerare genom
Tyskland till
deras
vapenbroder
Ryssland.**

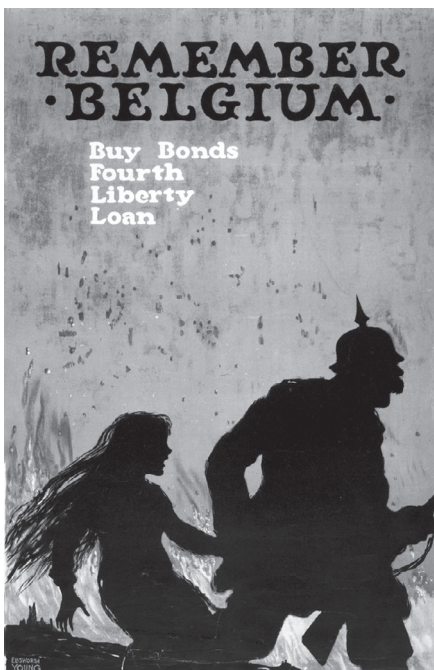
Av båda dessa orsaker gick man hårt åt varje tillstymmelse till civilt motstånd. Även om sådant utan tvivel förekom, så är det lika säkert att många repressalier baserades på grundlösa rykten och propaganda. En återkommande uppgift var att belgiska kvinnor och barn gick runt på slagfält och stack ögonen ur tyskar som låg sårade och hjälplösa. En annan uppgift gällde en tysk general som blivit skjuten av en borgmästares son, eller i förekommande fall dotter. USA:s ambassadör i landet berättade att han hört historien så många gånger att han fått intrycket att belgarna uppfostrade sina barn till mördarmaskiner.

Resultatet blev en omfattande våg av våld och förödelse. Mängder av hem och offentliga byggnader plundrades och brändes. Tusentals civila avrättades, även kvinnor och barn — de hade ju hjälpt till. Hundratusentals belgier flydde.

Men propaganda fungerar nu så, att även verkliga händelser som återges blir propaganda; klichéfyllt, överdriven och driven av ett syfte. Att skildra tyskarna som djävlar i uniform blev ett självklart inslag i de allierades propaganda. Och i tysk propaganda blev rollerna de omvända.

”Det är inte sant att en enda belgares liv eller egendom skadades av våra soldater utan att det bittraste självförsvar gjort det nödvändigt; för dessa medborgare låg ständigt i bakhåll, sköt på våra soldater från hus, lemlästade sårade och mördade kallblodigt vårdpersonal som utförde sitt arbete.”

Citatet kommer från *Manifest der 93*, en text som publicerades i oktober. Det var underskrivet av 93 framstående tyskar inom vetenskap och konst av alla de slag. Många av dem är kända än idag, som till exempel Paul Ehrlich,

”Minns Belgien”: Enkel men effektiv reklam för USA:s fjärde krigslån.

Ernst Haeckel, Felix Klein, Wilhelm Röntgen och Max Planck. Inte för att vetenskapen dittills varit fri från nationalism och chauvinism, men den hade varit en någorlunda internationell miljö. Men nu hade tyska forskare själva förkunnat att det inte längre fanns plats för några världsmedborgare ens inom vetenskapen, åtminstone inte inom Tyskland. Manifestet gjorde stor skada på den tyska forskningens anseende.

Men det var inget mot det intryck som de tyska övergreppen i Belgien gjorde på omvärlden, i synnerhet de al-

lierade. Att sådana ohyggligheter kunde förekomma i Europa i modern tid var så otroligt att det till att börja med var lätt att avfärda som skräckpropaganda. Men snart nog bekräftades uppgifterna av tyskarna — som framställde det hela som ett legitimt krig mot civila terrorister.

Särskilt i Frankrike såg man Belgiens öde som en föraning om vad en tysk seger skulle föra med sig. De allierade såg inte längre Tyskland som en fiende vilken som helst, utan en mordisk best som helt enkelt måste besegras. Tyskland svarade med att de inte skulle lägga ner vapnen innan den fullkomliga segern var ett faktum. Världskriget hårdnade.

ÄNGLARNA VID MONS

Femtio år senare konstaterade historikern A. J. P. Taylor att slaget vid Mons var det enda i första världskriget där övernaturlig inblandning observerats, ”more or less reliably”. Vad kunde få en högst etablerad och respekterad akademiker, som sannerligen inte var lagd för vidskepligheter, att skriva något sådant?

Mons ligger i västra Belgien, ganska nära gränsen till Frankrike. Hit kom det stora kriget i slutet av augusti 1914. Det tröstlösa skyttegravskriget låg i framtiden. Vid den här tiden var västfronten ännu rörlig, och den rörde sig västerut. Hittills hade kriget gått Tysklands väg. Och de lade tyngden på den norra delen av fronten, den som gick genom Belgien. Det var invasionen av det landet som hade fått Storbritannien att gå med i kriget, och det var dit som de första brittiska trupperna begav sig. Den första gången under kriget som tyska och brittiska soldater möttes var den 23 augusti vid Mons.

Brittiska soldater efter ett av slagen i kriget.

Det finns en stor anledning till att slaget blev så uppmärksammat. Snart skulle drabbningar i den storleken inte ens vara notismaterial; dessutom såg censuren snart till att färre och färre intressanta och aktuella uppgifter nådde allmänheten.

Av historiska skäl var de brittiska soldaterna betydligt färre men bättre rustade och utbildade än de tyska. Man kämpade väl och löste sin uppgift (att skydda den franska flanken), men till slut blev övermakten för stor och man drog sig tillbaka i god ordning. Reträtten fortsatte ända till "undret vid Marne" några veckor senare. Då hade tyskarna kommit ända fram till Paris förorter, där de slogs tillbaka. Efter detta grävde fronten ner sig i skyttegravarna där den skulle förbli fram till 1918. Även Mons förblev tyskt till krigets slut.

Det är, i all korthet, vad som finns att säga om slaget vid

Mons. Britterna tog moraliska poäng när de inte lät sig knäckas av en övermäktig fiende. Mångas tankar gick till Azincourt nästan 500 år tidigare, där de berömda engelska bågskyttarna slog en till synes betydligt starkare fransk här i grunden. Samtidigt var det ingen tvekan om att Mons inte var någon brittisk seger.

En som greps av dramatiken var skribenten Arthur Machen. Han kom att tänka på en berättelse av Kipling där en spökbataljon hemsökte platsen där de stupat. Till sammans med det gamla temat med övernaturliga krafter som kommer till de levandes hjälp fick han idén till *The Bowmen*: En berättelse om hur bågskyttarna från Azincourt frammanas av Englands skyddshelgon Sankt George för att slå tyskarna vid Mons. Novellen publicerades i en tidning den 29 september. Machen tyckte inte att den blev särskilt lyckad och tänkte sedan inte mer på det hela.

Framåt våren hörde en redaktör av sig. Han undrade om han kunde få ge ut ett särtryck av *The Bowmen*, förslagsvis kompletterad med förord och källor. Machen svarade att han gärna skrev ett förord, men att han inte kunde uppge sina källor eftersom han inte haft några. Till hans oförställda förvåning svarade redaktören (som även var präst) att Machen måste ha tagit fel: Novellen var baserad på en sann historia, det var allmänt känt i hans församling. Alla hade hört talas om folk som själva sett fenomenet, eller kände någon som kände någon som sett det, eller ...

Det började gå upp för mig att även om jag hade misslyckats i konsten att skriva, så hade jag av misstag lyckats i konsten att bedra.

Arthur Machen

Han upptäckte snart olika varianter av historien som cirkulerade. Detaljerna varierade, men samtliga gjorde anspråk på att vara en sann historia. Hans enkla berättelse hade blivit en vandringsägen.

En förändrad detalj, som snart nog ingick i sägnens ”standardversion”, rörde spökenas gestalter: Bågskyttarna från Azincourt transformerades till änglar. Så skapades änglarna vid Mons.

Machen själv menade att denna detalj gjorde berättelsen lättare att acceptera och svårare att direkt förneka. Änglar var en någorlunda accepterad övertro som tilltalade allmänheten på ett sätt som spöken eller helgon inte gjorde. Machen, som själv hade ägnat sig åt ockultism och kände åtskilliga som trodde på lite av varje, menade att många som trodde på berättelsen inte gjorde det *trots* att den beskrev något övernaturligt utan *på grund av* att den gjorde det. Andra, än mer skeptiskt lagda, sökte ge den föregivna synen en vetenskaplig förklaring, eller åtminstone något ditåt. Även Society for Psychical Research, landets livaktiga organisation för undersökande av paranormala fenomen, tog sig an frågan. Inte ens på den tiden var de i närheten så skeptiska som man kunde hoppas, men de gick heller inte på precis vad som helst. Efter vederbörlig utredning konstaterades att det inte fanns några belägg för att något övernaturligt ägt rum; de kunde sträcka sig så långt som att vissa soldater kanske hade hallucinerat.

Av alla förslag på förklaringar var det få som avfärdade berättelsen fullständigt. Att hävda att änglarna var rent påhitt från första början var kanske inte direkt opatriotiskt men definitivt något som väckte känslor.

Den tidigaste påstådda källa som styrker ryktet om

andliga krigare vid Mons sägs vara från september 1914, gott och väl innan Machen skrev *The Bowmen*. Emellertid återgavs uttalandet först 1931 då general John Charteris skrev sina memoarer om sin tid i underrättelsetjänsten. En sådan tjänstgöring förstärker knappast källvärdet, snarare tvärtom. Dessutom var Charteris senare i första världskriget inblandad i en annan propagandainsats, som i korthet handlade om att tyskarna utvann fett ur fallna soldater. Den blev en sådan propagandaframgång att den i muterat skick lever än idag, som myten om koncentrationslägrens tvålfamställning.

Det är svårt att föreställa sig vilket stort intryck änglarna vid Mons gjorde. Det hade nog med tidpunkten att göra, inte när slaget inträffade utan då ryktet började spridas. Våren 1915 hade skyttegravskriget pågått i månader. Rader av stort upplagda angrepp hade resulterat i väldiga manfall men just inget mer. Det krig som många trott skulle varit över till jul (med en seger för de egna, så klart) verkade nu kunna pågå hur länge som helst, och vem som skulle segra var en helt öppen fråga. Den 22 april satte tyskarna för första gången in stridsgas. Snart skulle zepelinare börja bomba London.

Kanske var det ingen slump att det var vid denna tid som ryktet om änglarna vid Mons började spridas? Den 24 april hade tidningen *Spiritualist* med en artikel om övernaturliga fenomen som observerats under slaget. Källorna som anges är brittiska officerare, anonyma på grund av censuren. Det ligger nära till hands att förmoda att spridandet av ryktet utgjorde en del av det psykologiska försvaret, att det var en medveten och planerad höjning av moralen.

Man kan säga att hela affären är ett riktigt intressant psykologiskt fenomen, jämförbart med den stora ryska illusionen från augusti och september.

Arthur Machen

RYSSEN KOMMER!

När tyskarna ångade fram mot Paris, utan att de förenade fransk-brittiska trupperna kunde göra mycket åt saken, såg kriget för en tid ut att verkligen bli kort. Under dessa dagar, med början strax efter Mons, väcktes hoppet om att ententens tredje land skulle komma till undsättning. Ryssland var visserligen upptaget vid östfronten, men å andra sidan var det ju så stort — nog kunde man tänka sig att de hade ett par hundra tusen soldater till övers? Eller kanske en miljon? De skulle förvisso komma till användning på västfronten ...

Det är oklart hur ryktet började. Men sedan det dykt upp så spreds det blixtnabbt. Vid månadsskiftet augusti-september hade alla briter hört talas om en stor mängd ryska soldater som anlant till skotska hamnar, för att där-efter transporteras med tåg och åter båt till fronten på kontinenten.

En intressant omständighet är att de första beläggen i tryck inte började dyka upp förrän något senare; men mun-mot-mun-metoden räckte för att

Charteris var senare inblandad i en annan propagandainsats, som i korthet handlade om att tyskarna utvann fett ur fallna soldater.

snabbt och effektivt sprida ryktet. I varje stad och by fanns det de som kände till någon som sett ryssarna eller tecken på deras ankomst, och tidningsredaktörer blev nerringda av folk som frågade efter besked.

En återkommande detalj i ryktena rörde snön. De ryska soldaterna som setts hade haft snö på kängorna, eller så hade man sett någon som borstat snö från järnvägsvagnarna — som om varje ryss gick runt med ett personligt sibiriskt mikroklimat (sommaren 1914 var för övrigt anmärkningsvärt varm). Det som egentligen var en orimlig detalj uppfattades tydligen inte på det sättet när den levererades tillsammans med ett lockande rykte. Men snön var lätt att komma ihåg och ett enkelt sätt att skilja ryska soldater från andra. Och på sätt och vis är snö i augustihetta inte mer orimligt än änglasoldater.

I jämförelse med snön förefaller andra och egentligen större problem med de ryska förstärkningarna obetydliga. Ett är att den myckna båttrafiken från Archangelsk skulle ha märkts av tyska spioner (landet hade Europas effektivaste underrättelsetjänst). Man kan därför utgå ifrån att tyskarna insåg vad ryktet var värt. Det kan ha varit ännu ett försök att höja den brittiska befolkningens moral — eller så var det ett äkta folkligt rykte.

”THE OLD CONTEMPTIBLES”

Det sägs att kejsar Vilhelm II blev rasande när han fick höra om den nya fienden som hotade att ytterligare fördröja hans arméer på väg mot Paris, och ilsket gav order om att all energi måste koncentreras på att utplåna denna ”contemptible little army”. De brittiska soldaterna tog glatt upp tillmälet, och ”the old contemptibles” användes

länge om de som överlevde krigets första månader. Den siste av dem dog 2005.

Hur tilltalande tanken än må ha varit för veteranerna så är den en myt. Ingen tysk dagorder innehöll någon formulering i stil med "verächtlich kleine Armee". De skrevs heller inte av kejsaren utan av den långt torrare och sakligare generalstaben.

Att påhittet blev så lyckosamt beror på att formuleringen verkligen hade varit typisk för kejsaren (i en mycket välkänd intervju hade han bland annat sagt att engelsmännen är "galna, galna, galna som marsharar"). Dessutom hade han efter Belgien blivit de allierades symbol för Tyskland. Han var fienden i en person: obalanserad, blodtörstig och samtidigt löjlig.

HEMLIGA VAPEN

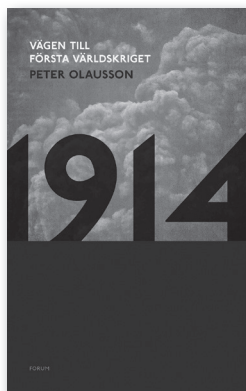
Att oavsett vad som hänt tillskriva de egna trupperna framgångar och fiendens motgångar är ett propagandatricks som är så slitet att det knappt känns relevant att ta upp i en översikt som denna. Sammanfattningsvis flödar krigsländernas tidningar över av ärofyllda segrar och förkrossande nederlag, alla lika förutsägbara. Å andra sidan fick de patriotiska slentrianskrönorna allt mindre utrymme när västfronten fastnade i skyttegravarna; det var inte längre någon mening med att hitta på.

Ett intressantare standarddrycke som förekommit i alla moderna krig rör nya, förfärliga och dittills hemliga vapen. Sådana rykten sprids lätt av egen kraft men har tidvis även uppmuntrats av den statliga propagandan. Den psykologiska effekten blir dubbel, när folk och soldater på den egna sidan får en god nyhet samtidigt som fiendens

folk och soldater får en dålig. Att skapa ett rykte är vidare ofantligt mycket billigare än att faktiskt utveckla nya vapen. Samtidigt förekommer förvisso nya vapen på riktigt, varför inget rykte, hur fantastiskt det än är, kan avvisas på förhand. Flera rykten från hösten 1914 visade sig också vara riktiga, som att zeppelinare ovanför Bodensjön avfyrat torpeder, eller de väldiga kanoner kallade Tjocka Bertha som tyskarna använde för att till slut knäcka de belgiska fästningarna.

Ett typiskt ”undervapen” som börjar omnämnas i engelskspråkiga källor i slutet av augusti kallades turpinit efter sin föregivne uppfinnare, den berömde fransmannen Eugène Turpin. Det sades vara ett sprängämne som dels var oerhört kraftigt, dels skapade en ytterst giftig gas som snabbt och smärtfritt utplånade allt liv inom en radie på 50 meter. Något motmedel var inte känt. Det skulle alltså vara det perfekta vapnet för att bryta dödläget på västfronten ... När något sådant genombrott inte kom, började man så småningom inse vad ryktet var värt.

Samtidigt förekom även rykten av motsatt slag: fiendens vapen hänades för sin uselhet. När ovan nämnda kolossalkanoner först nämndes i fransk press var det för att håna dem: ”Det extremt grovkalibriga artilleri som satts in

Peter Olaussons senaste bok handlar om hur och varför första världskriget bröt ut.

mot Liège visade sig vara värdelöst, till den tyska generalstabens förvåning.” Då är det svårare att ställa sig till andra uppgifter om att tyska granater och tysk ammunition var så osannolikt värdelösa att de inte ens skadade de franska soldaterna (tidningen *L’Intransigeant* den 17 augusti 1914) — detta torde vara ett sällsynt exempel på att man drev med den uppskruvade krigspropagandan.

MYTEN OM FÄLTHERREN

De flesta rykten som beskrivits här levde främst bland allmänhet och fotfolk. Men krigets dimma fanns även på de högsta nivåerna. Det finns en bild av att generaler har koll på alla trupper, såväl de egna som fiendens, som spelade man med pjäser på ett bräde. Sanningen ser ofta helt annorlunda ut. Problemet kan vara bristfälliga underrättelser, men lika gärna förutfattade meningar: Man ser det man vill se.

Under det första världskrigets första veckor gick det tyska huvudangreppet genom Belgien, det franska längre söderut genom Alsace/Lorraine. Båda ländernas överbefälhavare förväntade sig att stöta emot huvuddelen av fiendens trupper, trots att man alltså gick förbi varandra. När motståndaren inte var där han borde vara blev man förvirrade. Om tyska eller franska högkvarteret hade varit mindre tvärsäkert så hade krigets utveckling mycket väl kunnat bli en helt annan.

En hallucination, fullt jämförbar med det ryska ryktet men på en nivå där det fick konsekvenser för kriget, var när tyska observatörer i mitten av augusti rapporterade att brittiska styrkor landsteg i Ostende, Calais och Dunkerque. Det var precis de hamnar där man räknat ut att de

borde landstiga, och de tyska fältherrarna vidtog lämpliga åtgärder. Icke desto mindre landsteg britterna i hamnar betydligt längre västerut. Vad de tyska observatörerna faktiskt sett är en öppen fråga.

Och så håller det på. De rykten och myter som presenterats här utgör ett mycket begränsat urval av allt som förekom bara under 1914. Krig är en oöverträffad drivbänk för sådant, mindre på grund av att nya mekanismer träder i kraft än på att de befintliga pressas hårdare.

Tankespöken som i fredstid skulle skrattats ihjäl innan de hunnit många kvarter kan under krigstid få nationell spridning. Skattefinansierad censur och desinformation, med en omfattning, inriktning och noggrannhet som annars bara förknippas med de hårdaste diktaturerna, förekommer allmänt. Att stå enade (om det nu är av egen vilja, tvång eller en kombination därav) mot fienden innebär att vissa saker inte tänks eller åtminstone inte yttras högt, liksom att åtskilligt tänks och sägs som aldrig skulle ha tänkts eller sagts i fred. Krig, åtminstone krig av den sort som världskrigen representerar, skulle kunna beskrivas som en sorts masspsykos. ✍

KÄLLOR & LÄSTIPS

Barbara Tuchman, *Augusti 1914* (Atlantis 1987 m.fl. utgåvor).

John Keegan, *Det första världskriget* (Natur & Kultur 2003).

Peter Olausson, *1914 – Vägen till första världskriget* (Forum 2014).

Der Erste Weltkrieg, *Die Zeit Geschichte*, temanummer 1/2014.

RELIGION OCH VETENSKAP

En fortbildningsdag för lärare på
grundskola och gymnasienivå

Vad är förhållandet mellan religion
och vetenskap? Kom och diskutera
med andra lärare och lyssna på
föredrag och paneldebatt!

Åsa Wikforss om *Tro och vetande*,
Per Kornhall om *Inte så intelligent
design och vikten av upplyst
undervisning* och Dan Larhammar
om *Gud och hjärnan*, med flera.

Lördagen den 11:e oktober 2014 på
ABF i Stockholm

Kostnad 250 kr inklusive lunch och fika

Sista anmälningsdag 31:a augusti.
Skicka in din intresseanmälan redan
nu till skola@humanisterna.se

HUMANISTERNA
humanisterna.se

Lagstiftningen om alternativmedicin

Emil Nordin redogör för den svenska lagstiftningen om alternativmedicin och diskuterar utrymmet för reformer.

HUR REGLERAS EGENTLIGEN alternativmedicinska behandlingar? Det typiska juridiska svaret är "det beror på omständigheterna". Med risk för att uppfylla en del fördomar om jurister, är det faktiskt precis så det är. Denna text försöker bringa någon sorts klarhet kring regleringen av alternativmedicinska behandlingar samt ge exempel på hur man kan, i någon mån, juridiskt argumentera för att ändra på regleringen.

Anledningen till det inledande ovissa svaret är att alternativmedicinska behandlingar regleras olika beroende på vem behandlaren är.¹ Läkare och annan hälso- och sjukvårdspersonal måste enligt 6 kap. 1 § patientsäkerhetslagen (2010:659) (PSL) hålla sig till "vetenskap och